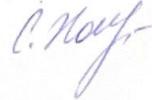

ЗАТВЕРДЖЕНО на засіданні кафедри права та публічного управління
Протокол № 1 від 29.08.2023

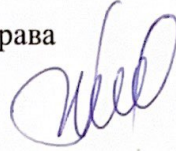
В. о. завідувача кафедри

Світлана ХОДАК

Розробник:

д. ф. н, професор, професор кафедри права
та публічного управління

Людмила АНДРУСІВ

УЗГОДЖЕНО:

Гарант ОП

Людмила АНДРУСІВ

СХВАЛЕНО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЮ РАДОЮ

Голова Науково-методичної ради
ЗВО «Університет Короля Данила»
Протокол № 1 від 1 вересня 2023 р.

Ярослав ШТАНЬКО

е-mail	anrusiv.ludmyla@ukd.edu.ua
Номер аудиторії чи кафедри	303
Посилання на сайт	https://ukd.edu.ua
Сторінка курсу в СДО	https://online.ukd.edu.ua/

ВСТУП

Анотація навчальної дисципліни. Дисципліна «Практика Європейського суду з прав людини в національній правовій системі» надає студентам можливість успішного опанування теоретичних підвалин та нормативних приписів Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, розуміння правової природи рішень Європейського суду з прав людини, процесу виконання Україною його рішень та впливу на розвиток та зміну правової системи України. Сприяє формуванню вмінь та навичок аналізувати, проводити порівняльний аналіз міжнародних договорів, практики Європейського суду з прав людини, знаходити невідповідності національного законодавства європейському стандарту з прав людини та знаходити можливі варіанти змін національного механізму захисту прав людини.

Мета дисципліни – оволодіння студентами науково-теоретичними та практичними знаннями про вплив практики Європейського суду з прав людини на національну правову систему.

Основні завдання:

- визначення особливостей Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод як джерела права;
- оволодіння теоретичними та практичними знаннями про правову природу та юридичну сутність та виконання Україною рішень ЄСПЛ;
- вміння використовувати пілотні рішення ЄСПЛ;
- здатність застосовувати отримані знання на практиці;
- вміння користуватися міжнародно-правовою термінологією у сфері захисту прав людини.

Згідно з вимогами освітньої програми магістри повинні знати:

В результаті вивчення дисципліни студент повинен **знати**:

- правову природу Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод як джерела права;
- процедуру виконання Україною рішень ЄСПЛ;
- правову природу пілотних рішень ЄСПЛ та вплив пілотних рішень ЄСПЛ проти України на правову систему України;
- тлумачення принципів права у практиці ЄСПЛ;
- цивільно-правовий аспект права на справедливий суд;
- кримінально-правовий аспект права на справедливий суд;
- концепцію захисту права на свободу відповідно до практики ЄСПЛ;
- стандарти доказування за практикою ЄСПЛ.

В результаті вивчення дисципліни студент повинен **вміти**:

- Проводити взаємозв'язок правової системи України з правовою системою Ради Європи.
- Аналізувати та оцінювати практику ЄСПЛ щодо окремих правових інститутів.
- Розв'язувати складні задачі правозастосування щодо права на справедливий суд, захисту права на свободу та стандартів доказування.

Професійні компетентності та результати навчання, яких набувають здобувачі освіти внаслідок вивчення навчальної дисципліни «Практика Європейського суду з прав людини в національній правовій системі» (шифри та зміст компетентностей та програмних результатів навчання вказано відповідно до ОПП «Право», введеної в дію ЗВО «Університет Короля Данила» “29” серпня 2023 року).

Шифр та назва компетентності	Шифр та назва програмних результатів навчання
СК2. Здатність аналізувати та оцінювати вплив правової системи Європейського Союзу на правову систему України.	ПРН 12. Проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем, враховуючи взаємозв'язок правової системи України з правовими системами Ради Європи та Європейського Союзу. ПРН 13. Аналізувати та оцінювати практику застосування окремих правових інститутів. ПРН 17. Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності.
СК3. Здатність аналізувати та оцінювати вплив Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні.	
СК4. Здатність оцінювати взаємодію міжнародного права та міжнародних правових систем з правовою системою України.	

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Курс	1		
Семестр	2		
Кількість кредитів ЄКТС	3		
Аудиторні навчальні заняття		денна форма	Заочна форма
	лекції	16	8
	семінари, практичні	14	8
Самостійна робота		60	74
Форма підсумкового контролю	залік		

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Перелік тем лекційного матеріалу

Тема 1. Конвенція та практика ЄСПЛ як джерело права

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод як джерело права. Статус Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Визнання практики Європейського суду з прав людини джерелом права.

Застосування судами Конвенції та практики ЄСПЛ під час розгляду справ. Переклад рішень ЄСПЛ.

Завдання для самостійної роботи:

1. Юридична природа рішень ЄСПЛ.
2. Підходи до використання практики ЄСПЛ у правотворчій та правозастосовній діяльності..

Тема 2. Рішення ЄСПЛ та його виконання Україною

Поняття та типи рішень ЄСПЛ. Остаточне рішення ЄСПЛ. Характерні ознаки та структура рішень ЄСПЛ. Виконання рішень ЄСПЛ Україною. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Додаткові заходи індивідуального характеру. Відновлення попереднього юридичного стану. Перегляд судових рішень у зв'язку з виключними обставинами.

Завдання для самостійної роботи:

1. Стислий виклад рішення ЄСПЛ.
2. Порядок виплати відшкодування.
3. Контроль Ради Європи за виконанням рішень ЄСПЛ.

Тема 3. Пілотні рішення по Україні

Процедура ухвалення пілотного рішення. Мета пілотного рішення: встановлення наявності факту порушення Конвенції в конкретній справі; виявлення дисфункції в національному законодавстві; надання уряду чітких вказівок по усуненню дисфункції; забезпечення створення національних засобів захисту прав, які б дали можливість розглядати подібні справи. Пілотні рішення по Україні: справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» (Заява № 40450/04), «Харченко проти України» (Заява № 37666/13); «Балицький проти України» (заява № 12793/03), «Каверзін проти України» (Заява № 23893/03), «Іващенко проти України» (Заява № 41303/11), Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11), Справа «Веренцов проти України» (Заява № 20372/11), Справа «Сукачов проти України» (Заява № 14057/17).

Завдання для самостійної роботи:

1. Прецедентне пілотне рішення.
2. Заходи держави щодо виконання пілотних рішень.

Тема 4. Принципи права за практикою ЄСПЛ

Принцип верховенства права у практиці ЄСПЛ. Верховенство права як елемент спільної спадщини держав-учасниць Конвенції. Справа «Совтрансавто-Холдинг» проти України» (заява № 48553/99). Елементи принципу верховенства права відповідно до висновку Венеційської комісії: 1) законність, включно з прозорим, підзвітним і демократичним процесом прийняття законів; 2) правова визначеність; 3) заборона довільності у прийнятті рішень; 4) доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити в суді адміністративні акти; 5) повага до прав людини; 6) недискримінація і рівність перед законом. Вимоги «якості»

закону (справа «Михайлюк та Петров проти України» заява № 11932/02. Вимоги доступності закону.

Завдання для самостійної роботи:

1. Співвідношення категорій «право» і «закон».
2. Передбачуваність закону.

Тема 5. Право на справедливий суд: цивільно-правовий аспект

Автономність поняття «цивільні права та обов'язки». Не застосування ст. 6 Конвенції у провадженнях, у яких немає спору між сторонами, чи у односторонніх провадженнях, у яких немає двох сторін спору, та за відсутності прав, у якості предмету спору. Право та суд та доступ до суду. Правова допомога та ефективність її надання. Поняття «суд» та автономність його тлумачення ЄСПЛ. Суд, який встановлений законом, незалежний та неупереджений суд. Процесуальні вимоги: справедливість, публічне слухання, тривалість судових процедур.

Завдання для самостійної роботи:

1. Ефективність права на доступ до суду.
2. Обмеження права на доступ до суду.
3. Критеріїв прийнятності заяви, що за своїм характером регулюються державою.

Тема 6. Право на справедливий суд: кримінально-правовий аспект

Поняття кримінальне обвинувачення та сфера його застосування ЄСПЛ. Дисциплінарне провадження, адміністративне, податкове, митне, фінансове та антимонопольне провадження. Політичні питання та вислання та екстрадиція. Рівність сторін і змагальне провадження. Вмотивованість судових рішень. Право зберігати мовчання і не свідчити проти себе. Використання доказів, отриманих незаконно або з порушенням захищених Конвенцією прав. Провокація та контроль з боку суду за засобами захисту, що ґрунтуються на факті провокації. Принцип публічності та публічне оголошення вироків. Розумний строк розгляду справи.

Завдання для самостійної роботи:

1. Презумпція невинуватості.
2. Права сторони захисту.
3. Інформація щодо обвинувачення.

Тема 7. Концепція захисту права на свободу

Свобода особистості. Особиста недоторканність. Позбавлення свободи. Процедура, встановлена законом. Законний арешт або затримання. Законність тримання під вартою. Гарантії для осіб позбавлених волі. Негайне інформування. Інформація зрозумілою мовою. Інформація про підстави арешту. Інформація про обвинувачення. Гарантії проти свавільного або необґрунтованого позбавлення волі заарештованих або затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення: судовий контроль.

Завдання для самостійної роботи:

1. Право на відшкодування за незаконне тримання під вартою.
2. Право оскаржити законність тримання під вартою.

Тема 8. Принципи доказування за практикою ЄСПЛ

Верховенство права, свобода від самовикриття, право на захист, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, свобода подання доказів і доведення в суді їх переконливості, безпосередність дослідження доказів та ін.. Процес доказування під час розгляду справи безпосередньо у суді (справа ЄСПЛ «Жуковський проти України»). Критерії недопустимості доказів. Доктрина «плодів отруйного дерева». Правило «неминучого виявлення» (справа «Светіна проти Словенії»).

Завдання для самостійної роботи:

1. Принцип змагальності.
2. Рівність сторін під час судового розгляду.

Зміст практичних занять

Тема 1. Конвенція та практика ЄСПЛ як джерело права (2 год.)

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод як джерело права
2. Практика Європейського суду з прав людини як джерело права.
3. Застосування судами Конвенції та практики ЄСПЛ під час розгляду справ.

Тема 2. Рішення ЄСПЛ та його виконання Україною (2 год.)

1. Поняття та типи рішень ЄСПЛ.
2. Характерні ознаки та структура рішень ЄСПЛ.
3. Порядок виконання рішень ЄСПЛ Україною.
4. Додаткові заходи індивідуального характеру.
5. Відновлення попереднього юридичного стану.
6. Перегляд судових рішень у зв'язку з виключними обставинами.

Тема 3. Пілотні рішення по Україні (2 год.)

1. Поняття пілотного рішення ЄСПЛ.
2. Процедура ухвалення пілотного рішення.
3. Пілотні рішення по Україні.
4. Вплив пілотних рішень ЄСПЛ на національну правову систему.

Тема 4. Принципи права за практикою ЄСПЛ (2 год.)

1. Поняття принципів права та їх використання ЄСПЛ.
2. Принцип верховенства права у практиці ЄСПЛ.
3. Елементи принципу верховенства права відповідно до висновку Венеційської комісії.
4. Принцип законності у практиці ЄСПЛ.

Тема 5. Право на справедливий суд: цивільно-правовий аспект (2 год.)

1. Поняття та складові права на справедливий суд.
2. Право та суд та доступ до суду.
3. Суд, який встановлений законом, незалежний та неупереджений суд.
4. Автономність поняття «цивільні права та обов'язки».
5. Правова допомога та ефективність її надання.
6. Процесуальні вимоги: справедливість, публічне слухання, тривалість судових процедур.

Тема 6. Право на справедливий суд: кримінально-правовий аспект (2 год.)

1. Поняття кримінальне обвинувачення та сфера його застосування ЄСПЛ.
2. Дисциплінарне провадження, адміністративне, податкове, митне, фінансове та антимонопольне провадження. Політичні питання та вислання та екстрадиція.
3. Право зберігати мовчання і не свідчити проти себе.
4. Провокація та контроль з боку суду за засобами захисту, що ґрунтуються на факті провокації.
5. Принцип публічності та публічне оголошення вироків.
6. Розумний строк розгляду справи.

Тема 7. Концепція захисту права на свободу (1 год.)

1. Тримання під вартою: критерії законності згідно з практикою ЄСПЛ.
2. Гарантії для осіб позбавлених волі.
3. Негайне інформування та інформація зрозумілою мовою, інформація про підстави арешту та інформація про обвинувачення.
4. Гарантії проти свавільного або необґрунтованого позбавлення волі заарештованих або затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення: судовий контроль.

Тема 8. Принципи доказування за практикою ЄСПЛ (1 год.)

1. Свобода від самовикриття.
2. Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини.
3. Свобода подання доказів і доведення в суді їх переконливості, безпосередність дослідження доказів та ін..
4. Критерії недопустимості доказів.
5. Доктрина «плодів отруйного дерева». Правило «неминучого виявлення» (справа «Светіна проти Словенії»).

Зміст самостійної роботи студентів

**Розподіл годин, виділених на вивчення дисципліни
«Практика Європейського суду з прав людини в національній правовій системі»**

Найменування видів робіт	Розподіл годин	
	денна форма	заочна форма

Самостійна робота, год., у т. ч.:	60 год.	74 год.
Опрацювання матеріалу, викладеного в лекціях	10	10
Підготовка до практичних занять та контрольних заходів	20	20
Підготовка звітів з практичних робіт	-	-
Підготовка до поточного контролю	6	20
Оцінювання матеріалу, винесеного на самостійне вивчення	24	24

ПОЛІТИКА КУРСУ

Усі лекційні заняття з освітньої компоненти Практика Європейського суду з прав людини в національній правовій системі проходить у форматі (онлайн/офлайн/змішаний), який визначений ректором УКД. Відвідування лекційних занять є обов'язковим. Викладач перевіряє присутність студентів на занятті, оскільки, на лекціях розглядаються теоретичні та практичні питання без яких складно готуватися до занять, виконати практичні завдання та підготуватися до підсумкового контролю.

Під час аудиторної роботи для здобувачів заочної форми навчання на лекційних та практичних заняттях викладається матеріал з охопленням усіх проголошених тем у скороченій формі.

Відвідування практичних занять є обов'язковим. Усі пропущені заняття повинні відпрацьовуватися впродовж трьох тижнів після отримання пропуску, або після того, як студент повернувся до навчання.

Усі теоретичні та методичні матеріали з навчальної дисципліни, а також графік відпрацювань, знаходяться в «Системі дистанційної освіти». Відвідування занять з курсу є обов'язковим.

З метою закріплення матеріалу під час вивчення курсу може бути проведено проміжний тестовий контроль, який дозволить здобувачам краще запам'ятати вивчений матеріал.

Здобувачі вищої освіти мають право на оскарження оцінки з дисципліни отриманої під час контрольних заходів. Апеляція здійснюється відповідно до «Положення про політику та врегулювання конфліктних ситуацій». Ознайомитись з документом можна за покликанням <https://bit.ly/3CnfUgk>

Будь-які прояви академічної доброчесності врегульовуються відповідно до чинних в університеті правил і положень. Усі студенти під час занять мають поводитися відповідно до етичних норм, що діють в Університеті Короля Данила.

Поведінка поведження здобувачів у аудиторії і взаємини з викладачем здійснюються у відповідності до [Кодексу корпоративної етики](#) та Принципів і норм академічної доброчесності, як функціонують в УКД.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

При вивченні дисципліни застосовується комплекс методів для організації навчання студентів з метою розвитку їх логічного та абстрактного мислення, творчих здібностей, підвищення мотивації до навчання та формування особистості майбутнього фахівця в галузі права.

Програмний результат навчання	Метод навчання	Метод оцінювання
Проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем, враховуючи взаємозв'язок правової системи України з правовими системами Ради Європи та Європейського Союзу.	Словесні методи (лекція, розповідь, пояснення); наочні методи (ілюстрування, комп'ютерні і мультимедійні презентації); інтерактивні методи (case study, дискусія, brainstorming, робота в команді (групах)).	Залік
Аналізувати та оцінювати практику застосування окремих правових інститутів.	Словесні методи (лекція, розповідь, пояснення); наочні методи (ілюстрування, комп'ютерні і мультимедійні презентації); інтерактивні методи (case study, дискусія, brainstorming, робота в команді (групах)).	Залік
Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі	Наочні методи (ілюстрування,	Залік

правозастосування у різних сферах професійної діяльності.	комп'ютерні (мультимедійні презентації); інтерактивні методи (case study, дискусія, brainstorming, робота в команді (групах)).	
---	--	--

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінка за національною шкалою	Рівень досягнень, %
Національна диференційована шкала	
Відмінно	90 – 100
Добре	75 – 89
Задовільно	60 – 74
Незадовільно	0 – 59
Національна недиференційована шкала	
Зараховано	60 – 100
Не зараховано	0 – 59
Шкала ECTS	
A	90 – 100
B	83 – 89
C	75 – 82
D	67 – 74
E	60 – 66
FX	35 – 59
F	0 – 34

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ

Процедура проведення контрольних заходів, а саме поточного контролю знань протягом семестру та підсумкового семестрового контролю, регулюється

«Положенням про систему поточного та підсумкового контролю оцінювання знань та визначення рейтингу студентів», яке розміщено на сайті університету в розділі «Публічна інформація»: <https://ukd.edu.ua/node/1149>

Здобувачі мають право оскаржувати результати поточного оцінювання, а також інформувати про факти конфліктних ситуацій в академічній групі чи з викладачем у відповідності до «Положення про політику та врегулювання конфліктних ситуацій».

Фіксація поточного контролю здійснюється в «Електронному журналі обліку успішності академічної групи» на підставі чотирибальної шкали - “2”; “3”; “4”; “5”. У разі відсутності студента на занятті виставляється “н”. За результатами поточного контролю у Журналі, автоматично визначається підсумкова оцінка, здійснюється підрахунок пропущених занять.

Усі пропущені заняття, а також негативні оцінки студенти зобов’язані відпрацювати впродовж трьох наступних тижнів. У випадку недотримання цієї норми, замість “н” в журналі буде виставлено “0” (нуль балів), без права перездачі.

Здобувачі які ведуть конспект лекцій, мають план-проспект семінарського заняття, а також формулюють власну аналітичну думку з конкретного питання можуть претендувати на оцінку відмінно “5”. Також здобувачі, які приймають активну участь в обговоренні відповідей своїх колег можуть отримати додаткові бали до власної відповіді, або окрему оцінку. Якщо здобувач відповідав усно і виконував тестові завдання під час семінару, викладач вносить до Журналу дві оцінки.

До підсумкового контролю допускаються студенти які за результатами поточного контролю отримали не менше 35 балів. Усі студенти, що отримали 34 балів і менше, не допускаються до складання підсумкового контролю і на підставі укладання додаткового договору, здійснюють повторне вивчення дисципліни впродовж наступного навчального семестру.

Підсумковий контроль знань у формі заліку проводиться у вигляді усного опитування. За результатами підсумкового контролю (диференційований залік/екзамен) студент може отримати 40 балів.

Студенти, які під час підсумкового контролю отримали 24 бали і менше, вважаються такими, що не здали екзамен/диференційований залік і повинні йти на перездачу.

Загальна семестрова оцінка з дисципліни, яка виставляється в екзаменаційних відомостях оцінюється в балах (згідно Шкали оцінювання знань за ЄКТС) і є сумою балів отриманих під час поточного та підсумкового контролю.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Дроздов О., Дроздова О. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на справедливий суд (кримінальний процесуальний аспект) / Рада Європи, Європейський Суд з прав людини, 2019. 65с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/96a0f2399c11b6f75587_file.pdf
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950р. та додаткові протоколи, рат. Законом України від 17.07.1997 р. (зміни в назві конвенції згідно Закону України від 09.02.2006р.) /Офіційний вісник України. 2006. №32. Ст. 2371.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2003р. Відомості Верховної Ради України. 2006. №30. Ст. 260.
4. Щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: Лист Департаменту державної виконавчої служби від 24.07.2006 р. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/>
5. Белоусов Ю. Л., Блага А. Б., Житний О. О., Захаров Є. Ю., Кобзін Д. О., Мармазов В. Є. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики суду в діяльності органів внутрішніх справ України К. : Цифра, 2008. 324с.
6. Бущенко А. П. Застосування статей 3 та 5 Європейської конвенції з прав людини в національній судовій практиці / Харківська правозахисна група. Х.: Права людини, 2007. 215с.
7. Бущенко А.П. Стаття 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини Х.: Права людини, 2009. 412с.
8. Бущенко А.П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини. 2. вид., випр. та доп. Х. : Права людини, 2008. 432с.
9. Вибрані рішення Європейського Суду з прав людини (1993-2002рр.)/Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. Серія II. Коментарі прав і законодавства. Вип. 3.Харків: «Консум». 2003. 464с.
- 10.Вибрані справи Європейського суду з прав людини 2. вид. К. : Фенікс, 2004. 23с. Вип. 1. К.: Фенікс, 2004. 223с. Вип. 2. К.: Фенікс, 2004. 273 с. Вип. К.: Фенікс, 2006. 142с. Вип. 4. К.: Фенікс, 2006. 399с. Вип. 5. К. : Фенікс, 2007. 656 с. Вип. 6. К. : Фенікс, 2008. 336с.
- 11.Вибрані справи Європейського суду з прав людини: Стаття 10 Європейської конвенції з прав людини К. : Фенікс, 2004. 93 с.
- 12.Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування К.: Артек, 1997. 624 с.
- 13.Дмитриченко І. В. Звернення громадян та неурядових організацій до Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посібник / Національний

- ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова; Благодійний фонд «Центр правової освіти». Миколаїв : Атол, 2006. 59с.
14. Довідник із застосування статті 5 – Право на свободу та особисту недоторканність. 2014 р. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf
 15. Довідник із застосування статті 6 Конвенції – Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). 2014 р. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf
 16. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст Спілка адвокатів України; Рада Європи ; Міжнародний центр з юридичного захисту прав людини К.: ЗАТ «Віпол», 2004. 960с.
 17. Європейський суд з прав людини: Організація, діяльність, процес [В.В. Лутковська (відп.ред.), І. Шевчук (упоряд.)]. К. : Праксіс, 2005. 166с.
 18. Європейський Суд з прав людини: організація, процедура, правила звернення Міністерство юстиції України. К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. 16с.
 19. Європейський суд з прав людини: Рішення щодо України Міністерство юстиції України. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 96с.
 20. Клименко О. М. Як звернутися до Європейського Суду з прав людини Центр правових досліджень. К. : Видавець Фурса С.Я., 2006. 64с.
 21. Лебідь В. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Посібник. К.:Видавництво Алерта, Правова єдність, 2017. 36 с.
 22. Лищина И.Ю. Международные механизмы защиты прав человека. Харьков: Фолио, 2001. 112 с.
 23. Мармазов В.Є., Піляєв І.С. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції : Навчальний посібник. [ред. Ю.С. Шемшученко]. К.: Юридична книга, 2000. 472 с.
 24. Паліюк В. П. Особливості застосування судами України конвенції про захист прав людини та основних свобод: Навч.-практ. посібник. Благодійний фонд «Центр правової освіти». Миколаїв : Атол, 2003.130с.
 25. Паліюк В. Практика застосування судами України конвенції про захист прав людини та основних свобод/ Юстиніан. URL: www.justinian.com.ua/article.php?id=248
 26. Паліюк В.П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод. К. : Фенікс, 2004. 263 с.
 27. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». К. : Видавець Фурса С.Я., 2007. 52с.
 28. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: науково-практ. коментар / Центр правових досліджень Фурси. К. :

Видавець Фурса С.Я.; КНТ, 2008. 1169с.

29. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. URL: www.eurocourt.org.ua/.
30. Рішення Європейського суду з прав людини. URL: helsinki.org.ua/index.php?r=a1b8.

Додаткова література

31. Бойко О. Зміст права на справедливий судовий розгляд. Підприємництво, господарство і право. № 5. 2020. С. 294-298. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/5/52.pdf>
32. Буткевич В. Г., Маляренко В. Т. Європейський суд з прав людини та українське судочинство: питання взаємодії. Вісник Верховного Суду України. 2004. № 4 (44). С. 2-8.
33. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини (1993-2002 рр.). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного та місцевого самоврядування Академії правових наук України. Серія II. Коментарі прав і законодавства. Вип.3. / Редкол. : П. М. Рабінович та ін. Х. : Консум, 2003. 464 с.
34. Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування. Пер. з англ. К. : «АртЕк», 1997. 624 с.
35. Нор В. Т., Шевчук М. І. Обгрунтована підозра як підстава для обрання запобіжного заходу та продовження його строків: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. Науковий журнал: Право і суспільство. 2019. № 6. ч. 2. С. 173–187. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/6_2019/part_2/30.pdf
36. Полякова В.О. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод як джерело права в Україні. Конституційно-правові академічні студії. 2015. Вип. 2. С. 35-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kpac_2015_2_6
37. Соловійов О. В. Застосування практики Страсбурзького суду як джерела права (за матеріалами рішень і ухвал Верховного Суду України). Вісник Академії адвокатури України. 2010. № 2 (18). С. 90-95.
38. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 2-е, виправ., доп. К. : Реферат, 2007. 848с.
39. Щербина В. Розумні строки судового розгляду як елемент захисту права на справедливий суд у контексті практики ЄСПЛ: досвід Італії. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. № 71 (2022). С. 158-161.
40. Ярема А. Г. Право особи на ефективні засоби судового захисту цивільних прав та інтересів. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2007. Том 20 (59). С. 195-202.

Електронні інформаційні ресурси

- 41.Офіційний сайт Європейського суду з прав людини. URL: <http://www.echr.coe.int/echr/>.
- 42.Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <http://europa.eu/>.
- 43.Офіційний сайт Організації з безпеки та співробітництва в Європі. URL: <http://www.osce.org/>.
- 44.Офіційний сайт Ради Європи URL: <http://hub.coe.int/>.
- 45.Офіційний сайт практики Європейського суду з прав людини. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRAND CHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRAND%20CHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})
- 46.Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – <http://portal.rada.gov.ua/>
- 47.Офіційне інтернет-представництво Президента України. – <http://www.president.gov.ua/>
- 48.Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – <http://www.kmu.gov.ua/>
- 49.Офіційний веб-портал органів судової влади України. – <http://court.gov.ua/>
- 50.Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. – <http://www.ccu.gov.ua/>
- 51.Офіційний веб-сайт Верховного Суду– <http://www.scourt.gov.ua/>
- 52.Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – <http://www.ombudsman.kiev.ua/>